

Тетяна ШЕПЕТЬ

ПЛАКАТ У ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНІУША ГЕТА СТАНКЕВИЧА

У статті аналізується творчість Гета Станкевича — графіка, скульптора, митця, діяльність якого є зразком для наслідування та подальшого наукового дослідження. Розглянуто графічні праці, що стали відображенням культурно-художнього середовища. Проводиться дослідження композиційних та стилістичних особливостей автопортретів. Простідовано перехід автопортрета від станкової графіки до друкованої поліграфії. Зокрема розглянуто середовище художнього життя та тенденції розвитку мистецького процесу.

Ключові слова: станкова графіка, плакат, мідьорит, автопортрет, польська школа графіки.

© Т. ШЕПЕТЬ, 2013

Розвиток польського плаката пройшов довгу еволюцію. Із звичайного інформаційного аркуша він перетворився в об'єкт мистецтва. У фондах Львівського музею етнографії та художнього промислу зберігається понад 4 тис. зразків польського плаката. Над ним працювало багато визнаних художників. Такий перехід до плакатного мистецтва призвів до щорічних виставок у Монако, Парижі, Празі, Кракові.

Плакат на території Польщі розпочав активно розвиватися з ХІХ ст., головним чином на території Кракова та Львова. У музеях почали формувати збірки плакатів, одним з яких і став музей Етнографії та художнього промислу у Львові. У колекції найбільш широко представлено плакати з Франції [4, с. 13], яка вважається батьківщиною плаката [4, с. 90], та Польщі (понад 1,5 тис. експонатів). Серед авторів: В. Коссак, С. Виспянський, Е. Бартоломейчик, Ю. Мегоффер, С. Норблін, К. Фрич та інші. Один з етапів розвитку польського плаката представлений художниками міжвоєнного періоду, серед яких збірка Тадеуша Грановського, яка нараховує майже усю спадщину довоєнного періоду.

Окремо представлено плакатне мистецтво України, в загальному роботами Львівських митців Петра Холодного, Павла Ковжуна, Володимира Січинського та ін. Їхні праці базувалися на досвіді Г. Нарбути та на різних формах графіки книжкової, ужиткової, плакатної. Така збірка музею є важливою історико-культурною цінністю. Плакат виділяє важливі події тих часів та окреслює розвиток культури та мистецтва для спадщини України та Польщі. Завдячуючи плакатам сучасники можуть насолоджуватися естетикою повсякденного життя мешканців попередніх епох. Збірка колекції польського плаката музею найбільша в Україні та одна з кращих у світі. Одна з перших виставок, організованих музеєм за кордоном, була участь плакатів Тадеуша Грановського (літографія) у Вільянові у 1994 р. [4, с. 13], видатного плакатиста європейського значення, одного з найвизначніших польських плакатистів, який є цілою епохою у розвитку польського плаката [4, с. 23]. У 2004 р. оголошено рік Польщі в Україні, що зблизило стосунки з польською стороною. У 2006 р. відбувається експозиція у Краківському Національному музеї Польщі, де представлено мистецьку спадщину А. Мухи з фондів Львівського музею. Краківське середовище, де виник художній плакат, а також варшавське, де він розви-

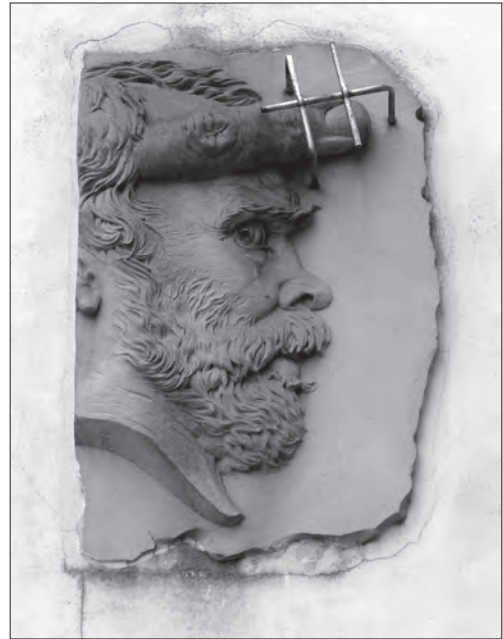
вався, використовуючи модерні засоби виразу, надали нового розвитку.

Польська школа плаката — унікальне явище. В умовах, непридатних для творчості, пристосованих до комерції, митцям вдалося створити плакати з мистецькою цінністю.

Найважливіші зміни в польській графіці плаката, що згодом стали називатись «Польською школою графіки», сформували такі особистості як: Юзеф Мроцак, Генрик Томашевський, Войцех Замечник, Ян Леница, Роман Цеслевич, Вальдемар Свежий. Кожен автор створив свій стиль, що впізнавався з першого погляду. XX століття на польських теренах відзначилося акцією «Солідарність». Це і стало поштовхом для подальшого розвитку плаката. З'явилися роботи таких митців як Гета Станкевича, Єжи Чернявського, Лешака Жабровського, Гжегожа Маршалика та інших. Свій індивідуальний шлях обрав Гет Станкевич. Його плакати відображають мислення європейського суспільства, часто порушуючи важливі питання, присвячені революції «Солідарності». В такий час Євгеніуш Гет Станкевич розвиває актуальну на той період тематику, виробляє притаманну лише йому пластичну мову.

Народився Євгеніуш Гет Станкевич 14 травня 1942 р. недалеко від Вільнюса [9, с. 3], за національністю білорус¹. Став неперевершеним графіком, скульптором, та яскравою особистістю у творчих і культурних колах Польщі. Його перша виставка відбулась 1964 р. у Кракові (наступні 1987 р., 1988 р., 1989 р.), Люблін (1990 р.), Варшава (1994 р., 1995 р.). Став лауреатом багатьох нагород, у тому числі здобув і культурні нагороди «Солідарності», за роки 1981—1982 нагороджений Почесною медаллю Міжнародного біенале сучасного екслібриса (1988 р.), культурною премією Нижньої Саксонії (1995 р.) та «Золотий глобус» (2011 р.). Посмертно нагороджений Лицарським хрестом ордена польського відродження. У 1945—1960-х рр. навчався та брав участь в «Колі пластиків — аматорів». У 1961—1966 роках студіює архітектуру в технічному університеті Вроцлава. Протягом 1966—1972 рр. навчався графіки у Державній вищій школі образотворчих мистецтв в студії Станіслава Давські і Мачея Урбаніка. Уже в ці

¹ Тут використано факти з життя із слів брата Януша Станкевича.

Іл. 1

Іл. 2

роки своєї творчості активно втілював прояви фантазії та не боявся експериментів у канонічному створенні графічних робіт. У 70-х рр. був художником та директором видавництва «Осолінеум». Впродовж усього життя пов'язаний з Вроцлавом та став одним з художніх символів міста.

Євгеніуш Станкевич на рубежі 60-х і 70-х років був пов'язаний з культурою студентів Вроцлава. В той час і наступив прорив у польському плакаті, який після модерністичної хвилі повернувся до малярства в новій конфігурації. Такий імпульс прийшов саме із

Іл. 3

Іл. 4

Вроцлава, де працювала «Четвірка Вроцлавська»: Жан Яромир Алексін, Джордж Чернявські, Жан Савка і Євгеніуш Гет Станкевич. Їх плакати були поєднанням поп-арту і сюрреалізму з комічними елементами. Щоразу Станкевич звертається до іронії, гумору, гри фантазії у своїх творах (образах). Часто висміює нестандартні форми власного тіла... «Людина в сучасному світі — це найбільш загальне і глобальне поняття, і численні його грані стають об'єктом

освоєння і дослідження [2, с. 14]. Різноманітні роботи Гета індивідуальні, але дуже впізнавані та підкреслюють нову виразну хвилю.

Гет Станкевич також є автором виконаних художніх робіт Альберта Дюрера. Проект під назвою DÜRERY XX (з колекції Національного музею Любомирських, міста Львова). Серед дереворитів найбільш відомі: «Зняття з хреста», «Христос як цар світу», «Мадонна з дитиною», «Св'яте сімейство», зображення коней та драперії. Найбільше Гета Станкевича з різних технік станкової графіки цікавив мідьорит, який вимагає терпіння, точності і фізичної сили. Ця техніка не змінювалася протягом багатьох століть, вимагає матрицю з відмінною підготовкою та точних штрихів різцем. Такі вміння і майстерність приходять лише з часом та досвідом. Хоча художник був визнаний і на батьківщині, і за кордоном, він намагався уникнути публічності, намагався жити ближче до народу. З 1995 р. орендував будинок, який згодом стали називати «Дім мідьоритника» і перетворив його на витвір мистецтва². Фасади прикрасив своїми скульптурними рельєфами («Автопортрет» (іл. 1) та «Зроби це сам» (іл. 2) 1977 року). Цікавою є інсталяція на стінах у вигляді кольорових плямок, що відображають фантазію та нестандартний підхід Станкевича.

Євгеніуш Гет Станкевич, як і сучасне суспільство, відзначається нетерпимістю до канонів як у графіці, так і в житті. За словами Гета, краще подивитися та доторкнутися до самотності оригіналів, а не існувати в інтернеті. Неординарність Гета проявилася і в нелюбові до навчання та небажанні викладати (працював викладачем з 1982 р. в Академії мистецтв, з 1992—1993 викладав короткий курс мідьориту, у 1998 р. знову повернувся до роботи та став професором). Він збирав величезні класи, оскільки викладав зовсім неакадемічно.

Умовно плакати Євгеніуша Станкевича можна розділити на три етапи.

I. 1977—1988 рр. (із саркастичними мотивами) (іл. 3).

II. 1988—1995 рр. (праці без гумору із ступенем вигадки. Умовна композиція. Використані фрагменти обличчя) (іл. 4).

² Тут використано факти з музею «Дім мідьоритника» (Archiwum Museum «Dom Miedziorytnika» — Wrocław, Polska).

III. II пол. 90-х років (збереглася абстрактна композиція та переважали автопортретні зображення. Використовував фрагменти: ніс, очі, вуха, борода та палець руки) (іл. 5).

На рубежі 80—90-х рр. розробив оригінальну техніку, яку назвав «Осмянською школою паспорту» (іл. 6). Такі роботи поєднували в собі малярство, рисунок, фрагменти графічних відбитків в основному мідьорит та власні поправки (олівець, туш). Поєднував кольоровий папір, картон, різноманітні текстури з паспорту, яке обрізане не лише рівномірно, але і нерівно рване. Теми робіт в основному типові: автопортрет та еротика. Роботи майже в усіх випадках супроводжувалися написами, коментарями — це і була його гра з концептуалізмом. З його слів: «Мої роботи нічого не значать без контексту».

Гет Станкевич став не лише майстром графічного гумору, його плакати були об'єктом колекціонерів. Освоївши різні ділянки графіки, перевагу надавав станковій. Активно вів пошуки нової стилізації творів, органічно вписуючи їх у друковану поліграфію (іл. 6). У мідьориті сміливо експериментував з образами і формальними засобами. Станкевич з достовірністю відтворює в серії автопортретів як портретні риси, так і елементи з власної уяви. Більшість мідьоритів часто провокативного змісту з загостреним сприйняттям реальності. Однак, розвиваючи такі сюжети, автор не зводить твори до сухої схеми, а працює над створенням образів, часто даючи людині домислити потрібне, і таким чином стати співучасником полотна.

Інтрига станкових аркушів зберігається і в точному перерахунку штрихів, деталей, і в містично-філософських сюжетах. Станкові праці «Автопортрети» (іл. 7) виступають як самостійними аркушами, а також їх можна окреслити і як серію авторських робіт. У цьому контексті слід відзначити слова Мирослава Радчака: «...Кожен має помислити про плакати як про певну цілісність, серію, пластичний і інтелектуальний проект» [9, s. 2]. Всі обличчя об'єднує типаж автора, але з різними психологічними відтінками. В результаті з'явилося багато інтерпретацій автопортретів з різноманітними фантастичними та реалістичними мотивами. Так, в уяві автора формується нова реальність, у якій сучасність вплітається в містичність. Гет Станкевич часто формує умовне середовище, залишаючи

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 2 (110), 2013

Іл. 5

Іл. 6

білий фон аркуша, з композиції випадають непотрібні деталі, уся увага концентрується на дії. Графік утримує акцент на емоційності, поглиблює характер персонажа, де портрет подається з лаконічним моделюванням елементів обличчя. Силует і обриси портретів самі заповнюють простір, емоційно притягуючи до себе увагу. На площині паперу співіснують різні образи, мотиви, сюжетні сцени,

Іл. 7

які дуже часто перетворюються в шаржові малюнки. Іноді складається враження, що автор поставив перед собою завдання висміяти власні риси характеру та анатомічні особливості тіла. У творчості Гета Станкевича неможливо поставити чітку межу між жанрами його діяльності. Періодично графіка переходить у плакат чи скульптуру. Характерно, що у всіх цих проявах зберігається власний стиль автора та саркастичний підхід.

Автопортрет стає окремою візитівкою автора. Саме він постане окремим жанром з особливою образною мовою. Така серія автопортретів впливає не лише емоційно, але і розумово. Глядач контактує з поглядом портрета та потрапляє під вплив абстрагованих символів. Техніка мідьориту імітує графіку туш-перо, але дає змогу глибше працювати над штрихами, максимально деталізуючи зображення, або створює ілюзію предметності. Прагнучи до асоціативного мислення, провокує глядача на роботу над думками, проникаючи у філософію його творів. Графік у кожному творі повторює уже відточені елементи автопортрета, виявляючи їх під новим кутом зору. Він пов'язує предметний світ з вигаданим, наближує їхню матеріальність, робить цікавим їх конструктивний перехід один в одного. Євгеніуш Станкевич активно використовує традиційний рисунок, але із деформацією форми, доповнює згідно з власною уявою. Часто імпровізує зі станковими аркушами, перетворюючи їх на аплікаційні деталі. Апліка-

тивні автопортрети, багаті на сюжетні лінії і з нестандартними образами, відзначаються своєрідним сприйняттям. Часто прості і лаконічні (складаються з трьох—п'яти елементів). Автор активніше використовує колір з декоративною метою. Якщо у мідьориті це кольорування, то в аплікативних аркушах це використання кольорового паперу.

Емоційний стан передається через вираз очей. Важливим моментом, що створює настрій портрета, є погляд. Модель може дивитися прямо на глядача, або ж погляд може бути зосередженим на власних думках. Важливою є передача людського обличчя і фрагментів його рук. При цьому ми зосереджуємо свій погляд насамперед на очах, і в руках — на пальцях, які мають свою історію. Не завжди приємна характеристика людей дає змогу розкрити іронічний характер та відкривати нові контексти графічних аркушів.

Особисто з Гетом Станкевичем довелося побачитися один раз під час візиту до Вроцлава. Він спілкувався з вікна власного будинку та був у гарному гуморі. Такі незвичайні вчинки для Станкевича були частиною його життя. Враження від зустрічі фантастичні, та, на жаль, ця зустріч була останньою.

Його життя обірвалося 10 квітня 2011 р. у м. Вроцлаві. Його архівні матеріали залишилися на опрацювання брата Януша Станкевича та учня Марека Станілевича. Якнайкраще підходять слова Яціва Р.М.: «...Людина представляє собою загадку, розгадувати яку — значить жити творчим життям...» [8, с. 95].

Гет Станкевич, залишивши велику творчу спадщину психологічних автопортретів у різному виконанні, змушує зупинитися і задуматися молодих митців над феноменом своєї творчості. Після смерті Гета Станкевича частина творів перебуває у приватних колекціях, частина зберігається у музеях. Та дім-музей «Мідьоритника» у Вроцлаві — це збереження не лише станкових аркушів, але і творчої атмосфери Станкевича.

Від сучасних авторів Гета відрізняє специфічність завдань, ідеальна техніка виконання, подача інформації, Тому кожна спроба повернення до автопортрета аргументовано набирає нових якостей при високій культурі виконання. Теми його творів глибоко особисті, аркуші наповнені іронією та самоіронією, атмосферою абсурду. Образ в пор-

треті завжди зосереджений, занурений в себе. Слова Фрідріха Ніцше це підкреслюють: «...Мистецтво розкриває багато дурного, жорстокого, сумнівного в житті... Мужність і воля почуттів... перед проблемами породжує жах — це той переможний стан, який обирає для себе художник, який він прославляє» [2, с. 184—185].

1. Гусев В. Из собрания Русского музея: Монотипия / Владимир Гусев. — Italy : Palace Editions, 2011. — 96 с.
2. Ницше Ф. Сумерки кумиров, или как философство-вать молотом / Фридрих Ницше. — Минск : АСТ. Харвест, 2008. — 92 с.
3. Островский Г. Львовская литография / Островский Г. — Л. : Творчество, 1978. — № 6.
4. Павлюк С. Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України / Степан Павлюк, Роман Чмелик. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. — 96 с.
5. Сеньків М. Американський плакат кін. XIX — поч. XX ст. зі збірки Музею етнографії та художнього промислу / М. Сеньків. — Львів : ІН НАНУ, 2005. — 32 с.
6. Шабльовська А. Польський плакат / Анна Агнешка Шабльовська, Мар'яна Сеньків. — Варшава : Agencja Reklamowo-Wydawnicza Arkadiusz Czregorczyk, 2009. — 619 с.
7. Шевченко В.Я. Композиція плаката / Шевченко В.Я. — Харків : Колорит, 2004. — 123 с.
8. Яців Р.М. Львівська графіка / Р.М. Яців. — К. : Наукова думка, 1992. — 119 с.
9. Ratajczak M. Galeria Sztuki Wspolczesnej. Get Stankiewicz / Mirosław Ratajczak. — Swidnica : VITROART, 1999. — 15 s.
10. Pawlowski M. Plakat z krakowskiej Akademii sztuk Pieknych 1899—2003 / Maciej Pawlowski. — Krakow :

Wydawnictwo Akademii Sztuk Pieknych im. Jana Matejki, 2004. — 279 s.

11. Szaybo R. Wystawa Plakatow / Roslaw Szaybo. — Warszawa : Instytut Adama Mickiewicza, 2004. — 48 s.

Tetyana Shepet

ON POSTER ART IN CREATIVE WORK BY EUGENIUSZ GET STANKIEWICZ

The article has brought an analytic study in creativeness by Get Stankiewicz, eminent Polish graphic artist and sculptor, whose work was and still is exemplary and inviting further investigations as for its artistry as well as in its social comprehension. Graphic works being reflections on cultural events and artistic expressiveness have been considered in the course of research. Review of some stylistic and compositional features in self-portraits has been performed. In self-portraiture have been traced transitions from the easel graphical techniques to poligraphic printing. Polish creators' milieu and directions in processes of artistic development have particularly belonged to the subjects of the survey.

Keywords: easel graphic technique, poster, copperplate etching, self-portrait, Polish school of graphic art.

Татьяна Шепеть

ПЛАКАТ В ТВОРЧЕСТВЕ ЕВГЕНИУША ГЕТА СТАНКЕВИЧА

В статье анализируется творчество Гета Станкевича, графика, скульптора художника деятельность которого является образцом для подражания и дальнейшего научного исследования. Рассмотрены графические работы, ставшие отражением культурно-художественной среды. Проводится исследование композиционных и стилистических особенностей автопортретов. Прослеживается переход автопортрета от станковой графики к печатной полиграфии. В частности, рассмотрена среда художественной жизни и тенденции развития художественного процесса.

Ключевые слова: станковая графика, плакат, гравюра на меди, автопортрет, польская школа графики.